
האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

סיפור, מרחב וריטואל המרחב הקדוש בתרבות העממית היהודית -
12874

תאריך עדכון אחרון 17-04-2024

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 2

תואר: מוסמך

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: חקר פולקלור ותרבות עממית

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר ב'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): דוד רוטמן

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: David.rotman@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: ד 13:00

מורי הקורס: ד"ר דוד רוטמן

תאור כללי של הקורס:

מרחב אינו מתקדש מכוח עצמו. הוא הופך לכזה בתהליך מתמשך שכולו מורכב מפעולות אנושיות שונות, שמערבות את כל תחומי התרבות העממית: טקסים, חפצים, אמונות וסיפורים, ולא פעם גם תוך התערבות של הממסד הפוליטי, כגון באמצעות מערכת החינוך והמוסדות הלאומיים. למרחבים שכאלה תפקודים מרכזיים בזהות הקיבוצית, בחינוך ובהעברה הבין-דורית. בסמינר נבחן את הדינמיקה של מרחבים מקודשים יהודיים וארץ ישראלים, את מערכת הקשרים המורכבת שבין מרחבים ממשיים וייצוגיים הספרותיים, את סיפורי היסוד שלהם ואת הסיפורים שהם ממשיכים לייצר, את הריטואלים והחפצים הקשורים בהם ואת היותם זירת מפגש בין תרבותית, ובעיקר את התפקודים החברתיים, החינוכיים, המגדריים והפוליטיים של המרחבים הללו והפולחן שלהם.

מטרות הקורס:

התלמידים יחשפו ויתנסו בכלים תיאורטיים שמוצעים בתחומי הפולקלור, הספרות, הגיאוגרפיה, מדעי הדתות, האנתרופולוגיה וההיסטוריה לצורך ניתוח ופרשנות של פולחני מרחבים שונים בהקשריהם השונים.

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

1. בעקבות הסמינר יוכלו הסטודנטים לזהות מרחב קדוש ולהסביר מה הופך אותו לכה.
2. הסטודנטים יוכלו לזהות ולתעד סיפור או טקס שקשורים במרחב הקדוש ולנסח שאלת מחקר הנוגעת לתפקודו ביחס לפולחן המרחב
3. הסטודנטים יוכלו לנתח פולחנים וסיפורים במרחב קדוש על פי בחירתם, במתן דגש על תפקודיו בקהילה המספרת, תוך שימוש בכלים התיאורטיים ובמונחים הזמינים ממחקרים קודמים בתחום

דרישות נוכחות (%) :
80

שיטת ההוראה בקורס:

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

מרחב ומרחב קדוש: ספרות פולקלור ואנתרופולוגיה.
שיומי המרחב בגליל

סיפורי יסוד של מרחבים קדושים: הר הבית/ חראם א שריף, הר קוזק, קבר רחל בטבריה, קבר המשוררים בכאבול.

עליה לרגל: סיפור וריטואל: מירון,

המרחב המקודש בין תרבויות: עימות ושותפות: מערת המכפלה בימי הביניים, קבר דוד וקבר ברוך בן נריה.

המרחב המקודש בין פוליטיקה ומגדר: קבר רחל בדרך בית לחם.
פולחן הקברים בישראל המודרנית: נתיבות ובית העלמין בכנרת.
קדושה ומורשת: מרחבים מקודשים בדת האזרחית: חצר תל חי,
שחרור, קידוש וכיבוש: מרחבים קדושים לאחר 67: הכותל, חברון וקרית ארבע.
פרזנטציות תלמידים וסיכום.

חומר חובה לקריאה:

מירצ'ה אליאדה, 'המרחב הקדוש וקידוש העולם'. בתוך: לימור, א., וריינר, א. (עורכים): עליה לרגל, יהודים, נוצרים, מוסלמים. רעננה 2005, 193-211.
יורם בילו, "פולחן ומקום קדוש בדת האזרחית ובדת העממית בישראל", מחקרי ירושלים בפולקלור יהודי יט-כ (תשנ"ז-נ"ח), עמ' 65-84.
יוסף ברסלבסקי (ברסלבי), 'מהו הרקע של ההילולא דרשב" במירון?', לחקר ארצנו - עבר ושרידים, תל אביב תשי"ד, עמ' 342-345.
רבקה גונן, "כיצד נוצר קבר יהודי קדוש: מקרה קבר רחל אשת רבי עקיבא" בתוך: ר. גונן (עורכת) אל קברי צדיקים. עליות לרגל והילולות בישראל. ירושלים 1998, עמ' 75-86.
ויקטור טרנר, "עליות לרגל כההליכים חברתיים" בתוך: אדר-בוניס, מ. (עורכת), מבוא לאנתרופולוגיה: מקראה. רעננה 1998, עמ' 238-283.
עלי יסיף, סיפור העם העברי: תולדותיו, סוגיו, משמעותו, ירושלים תשנ"ד, עמ' 506-528 ("אגדות הקדושים והחברה הישראלית").
הנ"ל, "בשדות ובמדברות: על מרחב ומשמעות באגדות צפת", קתדרה 116 (תשס"ה), עמ' 67-102.
אברהם יערי, 'תולדות ההילולא במירון', תרביץ, לא (תשכ"ב), עמ' 101-72.
גבריאל צורן, טקסט, עולם, מרחב: דרכי אירגונו של המרחב בטקסט הסיפורי, תל-אביב 1997.
דודו רוטמן, דרקונים, שדים ומחוזות קסומים: על המופלא בסיפור העברי בימי הביניים, חבל מודיעין תשע"ז, עמ' 263-292.
אלחנן ריינר, "בין יהושע לישוע: מסיפור מקראי למיתוס מקומי (פרק בעולמו הדתי של היהודי הגלילי)", ציון, סא (תשנ"ו), עמ' 283-317.
הנ"ל, "השקר הגלוי והאמת הנסתרת - נוצרים, יהודים ומקומות קדושים בארץ ישראל במאה הי"ב", ציון, סג (תשנ"ח), עמ' 157-188 (eq& לימור - ריינר, עמ' 268-298).
אפרים שהם-שטיינר, "כי תפילה במקום ההוא תהיה רצויה יותר": יהודים, קברי קדושים ובקשת מרפא בין מערב למזרח בימי הביניים", פעמים 98-99 (תשס"ד), עמ' 39-66.
עליזה שנהר, מספר, סיפור, קהל: הסיפור העממי היהודי והישראלי, תל אביב 1994, עמ' 87-103.
66.

Susan Starr Sered, "Rachel's Tomb: The Development of a Cult", Jewish Studies Quarterly 2 (1995), pp. 103-149.

D. Stopper-Perez and H. E. Goldberg, "The Kotel - Toward an Ethnographic Portrait", Religion 4 (1994), pp. 309-332.

חומר לקריאה נוספת:

יורם בילו, שושביני הקדושים. חולמים, מרפאות וצדיקים בספר העירוני בישראל. חיפה 2005, עמ' 49-60

ברוריה ביטון-אשקלוני, "פטרוס האיברי: עולה לרגל", קתדרה 91 (תשנ"ט), עמ' 97-112.
הנ"ל, שושביני הקדושים: חולמים, מרפאות וצדיקים בספר העירוני בישראל, חיפה תשס"ה

- מאיר בניהו, 'הנהגות מקובלי צפת במירון', ספונות ו (תשכ"ב), עמ' ט-מ
- הנ"ל, 'העליה למירון', בתוך: א' שילר (עורך), ספר זאב וילנאי, ב, ירושלים תשמ"ז, עמ' 326-330
- עאמר דהאמשה, מקום לדור ושם לו: קריאה ספרותית ותרבותית בשמות הערביים של הארץ, חבל מודיעין תשע"ז, עמ' 84-184
- הנ"ל, 'אגדה והיסטוריה: היסטוריונים קוראים באגדות עבריות מימי הביניים', ציון, סד (תשנ"ט), עמ' 187-211 (ובעיקר: עמ' 211 ואילך)
- הנ"ל, 'קבר דוד בהר ציון: למקורותיה של מסורת', בתוך: ד' יעקבי וי' צפירי (עורכים), 'יהודים, שומרונים, נוצרים בארץ-ישראל בתקופה הביזנטית, ירושלים תשמ"ח, עמ' 11-23 (eq&); לימור - ריינר, עמ' 256-287)
- נורית ליסובסקי, "והוא במישור ואילן גדול על קברו": קבר ר' חלפתא בכפר חנניה", קתדרה 115 (תשס"ה), עמ' 31-56.
- זאב ספראי, 'קברי צדיקים ומקומות קדושים במסורת היהודית', בתוך: אלי שילר (עורך), ספר זאב וילנאי, ב, ירושלים תשמ"ז, עמ' 303-313
- חביבה פדיה, 'תמורות בקדש הקדשים: מן השוליים למרכז', מדעי היהדות 37 (תשנ"ז), עמ' 53-110.
- יהושע פראוור, תולדות היהודים בממלכת הצלבנים, ירושלים תשס"א, פרק שביעי, 'תיאורי מסע עבריים בארץ ישראל בתקופה הצלבנית', עמ' 175-243
- אלחנן ריינר, עלייה ועלייה לרגל לארץ ישראל (1099-1517), עבודה לשם התואר דוקטור לפילוסופיה של האוניברסיטה העברית בירושלים, תשמ"ח.
- הנ"ל, "חורבן, מקדש ומקום קדוש: משהו על שאלות של זמן ומקום בימי-הביניים", קתדרה 97 (תשס"א), עמ' 47-64
- הנ"ל, "מפיהם ולא מפי כתבם": על דרכי רישומה של מסורת המקומות הקדושים בארץ ישראל בימי הביניים', בתוך: וזאת ליהודה: מחקרים בתולדות ארץ ישראל מוגשים ליהודה בן פורת, ירושלים תשס"ג, עמ' 308-345
- Tauafik Canaan, *Mohammedan Saints and Sanctuaries in Palestine, Jerusalem* (reprint).
- Sue Clifford and Angela King (eds.), *Local Distinctiveness: Place, Particularity and Identity*, London 1993.
- Mircea Eliade, *The Sacred and the Profane - The Nature of Religion*, San Diego, New York, London 1959
- Idem, *The Myth of the Eternal Return - Cosmos and History*, London 1989
- (תרגום עברי: מירצ'ה אליאדה, המיתוס של השיבה הנצחית, ירושלים תש"ס)
- Idem, *Patterns in Comparative Religion*, New York 1963
- Ignaz Goldziher, "On the Veneration of the dead in Paganism and Islam", in his: *Muslim Studies*, ed. by S. M. Stern, London 1967, vol. I, pp. 209-239
- Donald R. Howard, *Writers and Pilgrims: Medieval Pilgrimage Narratives and Their Posterity*, University of California Press 1980
- (הפרק השני של ספר זה נדפס אצל לימור-ריינר, עמ' 136)
- T. A. Idinopulos, "Sacred Space and Profane Power: Victor Turner and the Perspective of Holy Land Pilgrimage", in: B. F. Le Beua and M. Mor (eds.), *Pilgrims & Travelers to the Holy Land*, Omaha 1996, pp. 9-20.
- M. Kallian and E. Witztum, "Facing a Holy Space: Psychiatric Hospitalization of Tourists in Jerusalem", in Benjamin Z. Kedar and R. J. Zwi Werblowsky (eds.), *Sacred Space: Shrine, City, Land*, New York 1998, pp. 9-18., pp. 316-330.
- Joseph Meri, *The Cult of the Saints Among Muslims and Jews in Medieval Syria*, Oxford 2002
- https://www.academia.edu/26289528/Meron_The_Development_of_a_Sacred_Space

-
- Su Starr Sered, "Rachel's Tomb: Societal Liminality and the Revitalization of a Shrine", *Religion* 19 (1989), pp. 27-40.
- Jonathan Z. Smith, *Map is not Territory – Studies in the History of Religion*, Chicago 1993
- Idem, *To Take Place – Toward Theory in Ritual*, Chicago 1987
- T.R. Tangherlini, "'It Happened not Too Far from Here': A Survey of Legend Theory and Characterization", *Western Folklore* 40 (1990), pp. 371-390.
- Victor Turner, "The Center Out There: Pilgrim's Goal", *History of Religions* 12 (1973), pp. 191-230.
- Victor and Edith Turner, *Image and Pilgrimage in Christian Culture*, New York 1978.
- Victor Turner, 'Pilgrimage as a Social Processes', *Drama, Fields, and Metaphors – Symbolic Action in Human Society*, Ithaca 1975, pp. 166-230
- R. J. Zwi Werblowsky, "Introduction: Mindscape and Landscape", in: Benjamin Z. Kedar and R. J. Zwi Werblowsky (eds.), *Sacred Space: Shrine, City, Land*, New York 1998, pp. 9-18.
- Christian K. Zacher, *Curiosity and Pilgrimage: The Literature of Discovery in Fourteenth-Century England*, 1976, pp. 3-59

מרכיבי הציון הסופי :

הגשת עבודה מסכמת / פרויקט גמר / מטלת סיכום / מבחן בית / רפרט 75 %
 מצגת / הצגת פוסטר / הרצאה / סמינר / פרוסמינר / הצעת מחקר 10 %
 מטלות הגשה במהלך הסמסטר: תרגילים / עבודות / מבדקים / דוחות / פורום / סימולציה ואחרות 15 %

מידע נוסף / הערות: